

3-34

4372-р

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА**

ЗАРЕМСЬКА ІВАННА МЕЧИСЛАВІВНА

УДК 811.161.2

**ЛІНГВОКУЛЬТУРНА ПАРАДИГМА ТВОРЧОСТІ
ЛІНИ КОСТЕНКО**

Спеціальність 10.02.01 – українська мова

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2017

НБ НПУ ім. М.П. Драгоманова

Дисертація є рукописом.

Роботу виконано на кафедрі української мови факультету української філології та літературної творчості імені Андрія Малишка Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

**Науковий –
керівник**

доктор філологічних наук, професор
ПЛЮЩ Марія Яківна,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова, завідувач
кафедри української мови.

**Офіційні
опоненти:**

доктор філологічних наук, професор
МОЙСІЄНКО Анатолій Кирилович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Інститут філології,
завідувач кафедри української мови та
прикладної лінгвістики;

кандидат філологічних наук, доцент
ТОВСТЕНКО Вікторія Ростиславівна,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана,
доцент кафедри української мови
та літератури.

Захист відбудеться «27» квітня 2017 року о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.25 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Тургенєвська 8/14.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано «24 » березня 2017 року.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Н.П. Гальона

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Дослідження присвячено аналізу особливостей лінгвокультурної парадигми творчості Ліни Костенко, яка в українському мовознавстві спеціально не досліджувалася.

Мова в усі часи була найбільш яскравою характеристикою, яка ідентифікує етнос, культуру і традиції кожного народу. Піфагор зазначав, що для пізнання будь-якого народу необхідно насамперед вивчити його мову. Настільки ж неспростовним є і зв'язок мови з культурою. Однак макролінгвістична проблематика, що пов'язує питання мови, суспільства, культури, вірувань етносів, особистості і відображена в працях В. фон Гумбольдта, Г. Штейнтала, К. Фосслера, О. Потебні та інших учених, у першій половині ХХ століття була відсунута на задній план ідеями структуралізму. І тільки з кінця минулого століття простежуються зміни наукової парадигми в напрямі антропоцентризму. На новому етапі осмислення феномену пізнання дослідниця увага зосереджується на межах взаємодії різних галузей науки: виникають етнопсихологія, психолінгвістика, когнітивна лінгвістика, когнітивна психологія, соціолінгвістика, етнолінгвістика, етнопсихолінгвістика, етносемантика, лінгвокультурологія тощо.

Основи наукового дослідження зв'язку мови і культури заклали Ф. Буслаяв, Л. Вітгенштайн, І. Гердер, В. фон Гумбольдт, Р. Карнап, Дж. Остін, О. Потебня, Г. Пауль, Г. Штейнталь.

Однією з актуальних проблем сучасної науки є осмислення феномену культури як специфічної форми існування людини у світі. Мова в цьому аспекті виконує роль інтерпретатора людської культури, ментальності окремого народу. У 90-ті роки ХХ століття активного розвитку набули ідеї поєднання надбань лінгвістики та культурології, які зумовили появу нового напрямку досліджень – лінгвокультурології. Поштовхом до виокремлення цієї науки став і вихід численних праць, присвячених описові національних мов на основі аналізу мисленнево-мовленнєвої діяльності її носіїв, що нерозривно пов'язана з національною ідентичністю, культурою та освітою особистості – носія мови. Відтак, мова постає своєрідним засобом трансляції і ретрансляції етнічної культури.

Формування нової культурологічної парадигми визначило новий стиль лінгвістичного мислення, який потребує перегляду традиційних уявлень у мовній семантиці, вироблення нових підходів до вивчення лінгвістичних феноменів, застосування в лінгвістиці нових методологічних стратегій.

Лінгвофілософська інтерпретація проблеми дослідження мовних одиниць у зв'язках з іншими явищами дійсності простежується вже у працях Ф. Боаса, Л. Вайсберга, В. Вундта, В. фон Гумбольдта, Дж. Лакоффа, Р. Лангакера, М. Лацаруса, О. Лосева, М. Мамардашвілі, О. Потебні, Е. Сепіра, Ф. де Соссюра, Б. Уорфа, Г. Штейнтала.

Лінгвокультурне та етнолінгвістичне спрямування мають наукові розвідки Ю. Апресяна, Н. Арутюнової, Є. Бартмінського, Г. Брутяна, Ф. Буслаєва, В. Дем'янкова, В. Жайворонка, В. Маслової, М. Новікової, О. Падучевої, Ю. Степанова, І. Стерніна, М. Толстого. Особливості функціонування слова в художній мові розкрито у працях С. Бирик, Н. Бойко, П. Гриценка, С. Єрмоленко, В. Івашенко, Л. Кравець, Л. Мацько, Н. Медвідь, Н. Мех, А. Мойсієнка, М. Плющ, О. Семенець, Н. Сологуб, Л. Ставицької, Г. Сюті, О. Таран, Т. Ткаченко, В. Ужченка та ін.

Сучасні лінгвокультурологічні та етнолінгвістичні дослідження базуються на з'ясуванні проблем співвідношення мовної та концептуальної картин світу. У розв'язанні цих завдань лінгвістика спирається на праці А. Вежбицької, М. Алефіренка, Г. Воркачева, М. Гайдеггера, І. Голубовської, М. Голянич, О. Даниленка, С. Єрмоленко, В. Звєгінцева, В. Івашенко, В. Карасика, Ю. Караулова, В. Кононенко, Є. Кубрякової, Д. Лихачова, Т. Лукінової, Н. Медвідь, С. Неретіної, А. Мойсієнка, З. Попової, В. Русанівського, О. Селіванової, Б. Серебрянникова, Г. Слишкіна, Ж. Соколовської, М. Степаненка, Т. Сукаленко, В. Телії, В. Топорова, А. Уфімцевої, О. Федик, Т. Цив'яна та ін.

Проблеми авторського стилю, поняття образу автора, індивідуально-авторської манери письма, специфіки творчості письменника досліджено у працях С. Єрмоленко, І. Ковалика, Л. Мацько, М. Плющ, В. Товстенко, Б. Томашевського, Л. Тимофєєва, А. Ткаченка, М. Храпченка тощо.

Фактом своєї феноменальності творчість Ліни Костенко спонукала до концептуально різних підходів осмислення й аналізу її у працях В. Базилевського, С. Барабаш, В. Брюховецького, В. Дончика, М. Ільницького, Н. Забужко, М. Кудрявцева, Ю. Карпенка, І. Кошелівця, А. Макарова, О. Никанорової, В. Панченка, В. Саєнко, Т. Салиги, Е. Соловей, І. Фізєра, В. Шелест. Але ці дослідження здійснено в літературознавчому аспекті, водночас мова митця слова потребує лінгвокультурного аналізу. Актуальним є дослідження сутності мовотворчості Ліни Костенко, ширше – виявлення особливостей концептуальної, художньої інтерпретації мовних образів. Вивчення специфіки мовного відображення лінгвокультурних одиниць у творчості Ліни Костенко сприятиме розв'язанню низки сучасних мовознавчих проблем, пов'язаних із переглядом усталених традиційного поглядів на культурно детерміновані феномени; лінгвокультурологічні та етнолінгвістичні аспекти мовної культури етнічної спільноти українців; всебічне вивчення феноменів мовної, концептуальної, художньої, етномовної та лінгвокультурної картини світу.

Дослідження художнього тексту зумовлює урахування особливостей реального, акціонального і вербального планів, які не можуть бути описані лише за допомогою мовних знаків. Чільне місце у таких дослідженнях посідає проблематика лінгвокультурних концептів, які втілюють мовну і концептуальну картини світу, є універсальними орієнтирами творчої

діяльності. Лише в контексті загального художнього плану творів можна визначити як інтегральну семантику, так і окремі відтінки мовних одиниць національної мови. Актуальність дослідження зумовлена недостатнім опрацюванням і питань взаємодії індивідуального світосприйняття, художнього осягнення й осмислення світу митцем слова, і загальнонаціональних особливостей відображення національної ідентичності.

Зв'язок праці з науковими програмами планами, темами. Роботу виконано в межах комплексної наукової теми кафедри української мови Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова: «Лінгводидактичний опис функціонування української мови». Тему дослідження затверджено Науковою координаційною радою «Українська мова» Інституту української мови НАН України (протокол № 57 від 6 травня 2011 р.).

Мета дослідження – з'ясувати особливості світобачення та його відображення в лінгвокультурному і концептуальному підходах до семантики мовних одиниць у художніх та публіцистичних текстах Ліни Костенко.

Реалізація поставленої мети передбачала розв'язання таких завдань:

1) схарактеризувати етапи становлення культурологічного підходу до вивчення мови в науковій лінгвістичній парадигмі та основоположні концепції у застосуванні лінгвокультурного підходу до вивчення концептів у художньому тексті;

2) виявити особливості світобачення Ліни Костенко як митця слова;

3) дослідити лінгвокультурну специфіку соціокультурних концептів у творчості Ліни Костенко;

4) з'ясувати особливості мовної концептуалізації світу Ліною Костенко у взаємозв'язку з культурно-специфічними рисами мовної свідомості українського етносу;

5) описати мовностилістичні прийоми індивідуально-авторського використання одиниць різних рівнів мови у художніх творах Ліни Костенко;

6) встановити індивідуально-авторські домінанти у публіцистичних творах письменниці.

Об'єктом дослідження є соціокультурні концепти як вияви української лінгвокультури у творчості Ліни Костенко.

Предметом дослідження є механізми об'єктивізації та вербалізації лінгвокультурних одиниць у мові художніх творів та в публіцистичних текстах Ліни Костенко.

Джерельною базою стали поетичні твори Ліни Костенко, вміщені у збірках: «Проміння землі» (1957), «Вітрила» (1958), «Мандрівки серця» (1961), «Над берегами вічної ріки» (1977), «Неповторність» (1980), «Сад нетанучих скульптур» (1987), «Бузиновий цар» (1987), «Вибране» (1989), «Маруся Чурай» (1990), «Берестечко» (2010), «Гіацинтове сонце» (2010), «Річка Геракліта» (2011), «Мадонна Перехресть» (2012); прозовий роман «Записки українського самашедшого» (2011); публіцистичні статті та

виступи: «Геній в умовах заблокованої культури» (2000), «Гуманітарна аура нації, або дефект головного дзеркала» (2000), «Україна як жертва і чинник глобалізації катастроф» (2003); використано також тлумачні, фразеологічні словники, глосарії лінгвістичних термінів.

Методологічною основою дослідження є філософські концепції і положення про взаємозв'язок і кореляцію мислення, свідомості, мови, мовлення і пізнавальної діяльності людини; про діалектичну єдність емпіричного і теоретичного типів знання. З огляду на це мову інтерпретують як найважливіший засіб акумулювання, зберігання і транслювання знань людини про навколишню дійсність, як соціально-культурний і комунікативно-діяльнісний феномен, одиниці якого беруть участь у конструюванні мовної картини світу. Основою наукового пошуку стала й антропоцентричність мови як вираз її духовної сутності, ієрархії цінностей, де сама мова є природною точкою відліку (В. фон Гумбольдт, О. Потебня, Е. Сепір, Б. Уорф, П. Флоренський, М. Гайдеггер, М. Попович, В. Шинкарук); ключові положення когнітивної лінгвістики й лінгвокультурології, які постулюють необхідність дослідження мови як інтеріоризованої здатності, системи ментальних репрезентацій мовної свідомості (І. Голубовська, В. Дем'янова, Є. Кубрякова, Дж. Лакофф, Р. Лангакер); прототипний підхід до явищ категоризації та концептуалізації навколишньої дійсності (Л. Вітгенштайн, Є. Кубрякова, Е. Рош).

Специфіка об'єкта, мета й завдання дослідження визначили використання відповідних **методів, методик та прийомів**. Основним у дисертації є *описовий метод*, реалізації якого сприяла *методика лінгвокультурного аналізу художнього тексту*. *Контекстуально-інтерпретаційний* метод дав змогу виявити й увиразнити індивідуально-авторські та загальномовні конструкції у мові творів Ліни Костенко; *метод моделювання* уможливив виокремлення домінантних мовних одиниць на різних рівнях мови. Застосовано також *метод лінгвокультурного поля* – з метою встановлення ієрархічних зв'язків між лінгвокультурними концептами; *метод компонентного аналізу* – у процесі з'ясування семантичної структури лінгвокультурних одиниць; *метод лінгвокультурної інтерпретації мовних одиниць* – із метою визначення системи смислів, покладених в основу семантики лінгвокультурних концептів; *метод контекстуального аналізу* – для визначення текстової семантики лінгвокультурних концептів і особливостей їхнього функціонування в художньому та публіцистичному тексті.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що вперше в українському мовознавстві *схарактеризовано* методологічні засади вивчення концептів у художньому тексті, які ґрунтуються на засадах лінгвокультурної парадигми знання; *виявлено* особливості світобачення Ліни Костенко як митця слова; *досліджено* лінгвокультурну специфіку соціокультурних концептів у творчості Ліни Костенко; *з'ясовано* особливості мовної

концептуалізації світу Ліною Костенко у взаємозв'язку з культурно-специфічними рисами мовної свідомості українського етносу; *описано* мовностилістичні прийоми індивідуально-авторського використання одиниць різних рівнів мови в художніх творах Ліни Костенко; *встановлено* індивідуально-авторські домінуючі в публіцистичних творах письменниці.

Теоретичне значення праці полягає в комплексному аналізі та систематизації лінгвокультурних і етноспецифічних параметрів національної картини світу в творах Ліни Костенко. Результати дисертації мають стати внеском до опрацювання низки актуальних лінгвістичних проблем, пов'язаних із парадигмою лінгвокультурних досліджень, і дадуть змогу окреслити подальшу перспективу наукових пошуків у руслі художнього сприйняття світу митцями слова.

Висновки дисертаційного дослідження сприятимуть розвиткові окремих теоретичних положень текстознавства, лінгвостилістики, лінгвокультурології.

Практична цінність дисертації полягає в можливості використання матеріалів і результатів дослідження у викладанні курсів «Сучасна українська літературна мова», спецкурсів з проблем лінгвокультурології, етнолінгвістики, когнітивної лінгвістики, етнопсихолінгвістики, у підготовці магістерських робіт студентів філологічних спеціальностей.

Апробація результатів дослідження. Основні положення й результати дослідження обговорено на звітно-наукових конференціях викладачів Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, на міжнародних, всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях та семінарах: «XX Міжнародній науковій конференції «МОВА І КУЛЬТУРА» імені проф. Сергія Бураго» (Київ, 2011), «Лексичні та граматичні одиниці: функціонально-семантичний і комунікативно-прагматичний аспекти» (до ювілею доктора філологічних наук, професора, заслуженого працівника народної освіти України Марії Яківни Плющ (Київ, 2011), «VI науково-практичній конференції «Мови і світ: дослідження та викладання» (Кіровоград, 2012), «Українська мова вчора, сьогодні, завтра в Україні і світі» (м. Київ, 2012), «Мови і світ: дослідження та викладання» (Кіровоград, 2013), «Мова та література у полікультурному просторі» (Львів, 2013), «Етнос, мова та культура: минуле, сьогодення, майбутнє» (Рівне, 2013), «Філологічні науки в умовах сучасних трансформаційних процесів» (Одеса, 2013), «Культура у фокусі наукових парадигм: концептуальні рефлексії та виклики сьогодення» (Донецьк, 2014), «Наука сьогодні: теорія, методологія, практика, проблематика» (Сопот, 2014), «Актуальні проблеми сучасної науки» (Київ, 2014), «Культура у фокусі наукових парадигм: концептуальні рефлексії та виклики сьогодення» (Київ, 2015), «Глухівські наукові читання-2015. Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук» (Глухів, 2015), «Literatura i kulturoznawstwo. Projekty naukowe» (Warszawa, 2015), «The 21st Century Challenges in Education and

Science» (Глухів, 2016), «Мова, освіта, культура: античні цінності – сучасне застосування» (Умань, 2016).

Публікації. Основні положення дисертації висвітлено у 22 публікаціях: у семи статтях, опублікованих у фахових виданнях України, та трьох публікаціях у закордонних виданнях; 1 стаття має індекс цитування «Index Copernicus».

Структура дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, списку використаної літератури (243 позиції), списку джерел (10 позицій). Її повний обсяг – 207 сторінок (із них 182 сторінки основного тексту).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У «Вступі» визначено актуальність дослідження та його теоретичні засади, обґрунтовано вибір теми, сформульовано мету й завдання, визначено об'єкт, предмет і методи дослідження, його практичне, теоретичне значення та наукову новизну, окреслено структуру роботи, подано відомості про апробацію основних положень дисертації та кількість публікацій.

У першому розділі «Теоретико-методологічна концепція дослідження мови в межах лінгвокультурної парадигми» визначено філософсько-методологічне підґрунтя розвитку лінгвокультурології, подано визначення поняття «лінгвокультурний концепт», здійснено розмежування понять «лінгвокультурема» та «лінгвокультурний концепт», окреслено критерії ідентифікації лінгвокультурних концептів, принципи та методи їхнього аналізу, схарактеризовано мову творів Ліни Костенко як джерельну базу лінгвокультурних досліджень.

Поліпарадигмальний простір сучасного мовознавства у виразно антропозорієнтовані тенденції в дослідженні мовних явищ, спрямовані на комплексний аналіз мови, на визначення ролі людського чинника в процесі спілкування, на репрезентацію категорії індивідуально-авторського сприйняття в різножанрових формах української мови. Антропоцентризм мовознавчих студій слугує підґрунтям досліджень, осердя яких формує людина як творець висловлення, дискурсу, тексту, як носій різноманітних інтенцій.

Ідеї вивчення культури крізь призму мови (В. фон Гумбольдта, О. Потебні, Е. Сепіра, Б. Лі Уорфа) були покладені в основу нової галузі лінгвістики, яка сформувалася наприкінці ХХ ст. на межі лінгвістики та культурології й отримала назву «лінгвокультурологія». У дефініції поняття «лінгвокультурологія» увагу дослідників акцентовано на синтезуювальному характері науки, що уможливує вивчення взаємодії культури й мови в процесі їхнього функціонування, дослідження виявів культури народу, зафіксованих у мові.

Терміном «лінгвокультурологія» нині активно послуговуються лінгвісти Н. Арутюнова, Ф. Бацевич, С. Єрмоленко, В. Іващенко, В. Маслова, Л. Мацько, Т. Радзівська, О. Селіванова, Ю. Степанов, В.Телія та інші вчені, уточнюючи його трактування.

Визначальними у дефініції «лінгвокультурологія» є поняття «мова» та «культура», які розглядаються як система репрезентацій культурних цінностей, що відображає їхню мовну та позамовну семантику, та як спосіб репрезентації дійсності.

Взаємозв'язок мови та культури вивчено і в інших суміжних галузях, зокрема етнолінгвістиці, лінгвокраїнознавстві, хоча розвідки вчених характеризуються суперечливими поглядами щодо місця лінгвокультурології у парадигмі лінгвістичних наук.

Дотримуючись поглядів О. Хроленка, лінгвокультурологію визначаємо як галузь знань мовознавчої науки, яка на основі синтезу та систематизації художньо-виражального матеріалу покликана з'ясувати механізми взаємодії мовних та культурних чинників у соціокультурному середовищі.

Різноманітні погляди щодо номінації основної одиниці лінгвокультурології відображено у працях Н. Арутюнової, С. Воркачова, В. Воробйова, С. Єрмоленко, В. Жайворонка, В. Іващенко, Л. Кравець, А. Мойсієнка, Л. Мацько та інших учених. У дослідженні визначено поняття **лінгвокультурного концепту** як інформативної одиниці ментальної свідомості, що генерує загальнокультурну та національно-культурну інформацію, і відображає концептуальні та перцептивні знання про культурні феномени та явища і передбачає наявність у носіїв мови певного набору загальних фонових знань, пов'язаних з інтенційними здатностями суб'єкта асоціювати себе з певною мовною спільнотою.

Вибір лінгвокультурного концепту як доміанти соціальної сфери буття людини, її мови і культури пояснюється тим, що він не належить безпосередньо лише до мовної (як логоепістема) або одночасно до мовної і культурної площин (як лінгвокультурема), а є елементом свідомості, що виступає посередником між мовою і культурою.

У художньому концепті лінгвокультурний концепт є ментальним утворенням, усвідомленим як інваріантне значення асоціативно-семантичного поля, індивідуально осмислений у свідомості творця художнього тексту. Його характерні ознаки: лише вербальні експлікації змісту; репрезентованість в індивідуальній художній картині світу творчої особистості, що сприймається адресатом як елемент структурованої картини світу письменника, орієнтований на естетичну інформацію; перевага асоціативного й образного аспектів у змісті й нестійке співвідношення ядерної та периферійної зон асоціативного поля концепту.

Цілісне уявлення про лінгвокультурний концепт, його мовний та позамовний зміст уможливив комплексний поетапний лінгвокультурний

аналіз мовних знаків у художньому тексті, зокрема й на основі використання різноманітних системних методів дослідження.

Творчість Ліни Костенко, представлена багатою джерельною базою для лінгвокультурного аналізу мовно-естетичних знаків, відображає специфіку сприйняття та усвідомлення нею реального світу й експлікації внутрішнього світу митця слова в українському національно-культурному просторі сучасних соціально-культурних явищ життя як неординарна суб'єктивна парадигма її художньої творчості.

У другому розділі – «Лінгвокультурна специфіка соціокультурних концептів у творчості Ліни Костенко» – виявлено і схарактеризовано лексико-семантичні особливості лінгвокультурних концептів, які відображають концептосферу «людина-суспільство». Ключовими (домінантними) концептами тут є «*нація*», «*народ*», «*мова*», «*слово*», «*суспільство*», «*влада*», «*політика*».

Центральне місце системи «людина-суспільство» у творчості Ліни Костенко займають лінгвокультурні вербалізації концепту «*нація*», об'єднані в три взаємопов'язані блоки: **перший** – українці у світі (сприйняття світом українців); **другий** – зумовленість і чинники історичних і геополітичних відносин із найближчими сусідами; **третій** – українці як нація, їхні основні риси.

Перший блок об'єктивований такими *характеристиками українського народу*: «*давно випали зі світового контексту*», «*той самий набір стереотипів*», «*той самий віз проблем*», «*неактуальні для світу*», «*історично необґрунтовані для Європи*», «*пізно ми заходилися будувати свою державу*», «*Європа об'єднується, ми знов не такі*», «*усім чужі*», «*для світу незначущі*» та ін. Такі лінгвістичні характеристики свідчать про часопросторову відособленість українців у геополітичному та культурному контекстах відповідних поетичних і публіцистичних творів. Подальші вербалізації цієї концептотемати пояснюють причини таких геополітичних невдач українців.

Дихотомія «людина-суспільство» набуває національного вияву в лінгвокультурних вербалізаціях концептів «*допекло приниження*», «*комплекс меншовартості – хвороба*», «*послідовна дискредитація в очах народонаселення*», «*індексування чітких ідеологем*», «*маємо не ефект, а дефект головного дзеркала*», «*обмеженість психологічного простору*», «*вікам посивіли вже скроні, а все про волю не чують*», «*лукава, найпідступніша форма несвободи, одягнута в національну символіку, зацитька на національним пафосом, вдекорована атрибутами демократії*», «*все об'ямо про злагоду в суспільстві, про консенсус і компроміс*», «*всі до всіх звертаються, ніхто нікого не чує*».

Ментальні характеристики українців як нації вербалізовано у лінгвокультурних означеннях та аксіологічних характеристиках-предикатах якості: «*унікальна нація*», «*нація на атомному підігріві*», «*упосліджені*», «*все*

стоїмо на колінах і ніяк не встанемо», «бездомні у своєму домі», «переживаємо кризу самоідентифікації», «маємо воляче терпіння»; «їдемо по колу, як сумирні конячки», «нужденні, принижені, забиті», «тавро поразки маєм на чолі», «витривалі, привчені завжди терпіти щось в ім'я чогось, головне, щоб не було гірше», «до всього звикаємо», «наївний ми народ, українці», «ще раз воскресаємо», «вільні люди вільної землі» тощо.

Вербалізація лінгвокультурного концепту «мова» має два семантичні ядра – «мова» і «слово». Лінгвокультурний концепт «слово» зафіксовано у творчості письменниці в таких семантичних виявах: **слово, яке має магічну силу (заклинання)**: «Слово ж як заклинання, воно притягує»; «Магіттом слова, сказаного всує, / усяку нечисть можна притягти»; **слово – скарбниця духу, як віддзеркалення історії народу**: «О музи, музи, музи кам'яні! / Де грім душі, народжений з любові? / Ви мовчите. Ви плачете в мені. / Душа тисячоліть шукає себе в слові»; **слово – це вистраждана народна святиня**: «Я скучила за дивним зойком слова. / Мого народу гілочка тернова. / Гарячий лоб до шибки притулю. / Я вранці голос горлиці люблю»; **слово – душа**: «А прийде ніч – болить душа словами. / І обступає морок звідусіль»; «Мені горло болить од печалі цих слів / з не моїми горбами покорі»; «Циганська Муза – викручені руки, / циганське слово – вийнята душа»; **слово-вогонь**: «Мені снилась бабуся, що вона ще жива. / Підійшла, як у церкві, засвітила слова»; **слово-пісня (музика)**: «Люблю слова. Їх музика іскриста. / Мелодія пекуча і терпка. / Це аскетична пристрасть гітариста, / коли він струни пальцями торка»; «І десь в ті дні, несміло, випадково, / хоч я вже й пісню склала не одну, / печаль моя торкнула вперше слово, / як той кобзар торкав свою струну» тощо.

Об'єктивація лінгвокультурного концепту «мова» має досить широкий діапазон: від «густих смарагдових слів», «мови, якою народ благословив», «колосистої мови», «букв, що проростали в легенди і пісні» до «общепонятного суржиску», «фактора відчуження», «нелюдського плебейського сленгу», «спадку рабського духу», «слів-аббревіатур», «гібрид-ерзац-мішанки» та «якогось волатюку». Особливу увагу письменниці зосереджує на взаємозв'язках **мови і культури**: «Органічна необхідність у культурі атрофується. Не додає Україні престижу і мова її громадян та політиків»; «У нас суспільство майже всуціль варварське. Ні справжньої української мови, ні російської»; «Мова – це також обличчя народу, тільки, на жаль, і в смисловому, і в естетичному сенсі, тяжко спотворене»; «Думаю, це дуже об'єднало б суспільство – єдина державна, на всіх рівнях функціонуюча мова»; «Жоден українець не почувається своїм у своїй державі. Він тут чужий самим фактом вживання своєї мови»; «Мова солов'їна, а тьохкають чортзна-що. Важко належати до такого народу. Націю запрограмували на безвихідь»; «Колись творилися слова, / тепер – аббревіатури».

В осягненні сутності владної структури в Україні Ліна Костенко чітко розмежовує поняття «політика» і «влада», хоча жодне з них не викликає у письменниці позитивних емоцій, про що свідчить критичний або й зневажливий характер висловлювань на адресу політиків і представників владних структур різних часів, особливо упродовж усіх років становлення молодшої Української держави: «*Ти ж на цій шахівниці пішак*», «*будують чужу, не нашу, антиукраїнську Україну*», «*всеприсутність політиків у нашому житті, це жахливо*», «*тепер же всі залежні від залежних*», «*все суспільство – аморфні напівпровідники*», «*обличчя цієї влади – як зашкарубла підшова здорового чобота*», «*у кожної влади в генах – знищити журналіста, придушити письменника, перехопити всіх, хто бачить її наскрзь*», «*заплющені очі української Феміди*».

Семою динамічності позначені усі відтінки *владної боротьби*, вербалізовані дієслівними предикатами дії: «*маневрують і маніпулюють*», «*тусуються, тасуються*», «*гальванізують партій*», «*створюють блоки*», «*борються за владу*», «*ведуться змови і перемови*» тощо. Іноді владні перегони асоційовано зі *стихійними явищами*: «*насувається ураган «Рада»*», «*вибори насуваються, як цунамі*» тощо. Почасти у загальне тло авторської манери експлікації концепту «політика» вплітаються лексеми на позначення *містичного світу*: «*у нас у політиці повно привидів*», «*Лисої Гори не треба, у нас шабаш у Верховній Раді*», «*тіні минулого хапають за ноги майбутнє*», «*якийсь диявольський ілюзіон*», «*перевертні, упіри й вовкулаки*».

Отже, одним із промовистих маркерів мовотворчості Ліни Костенко слугує метафора, що відображає авторську спостережливість та особливості мовної категоризації світу, його пізнання. Активне функціонування лінгвокультурних репрезентацій соціокультурних концептів свідчить про стурбованість письменниці та пошук порятунку мови, національної субстанції, без яких жага самоздійснення втрачає сенс.

У третьому розділі «Суб'єктивність та екзистенційність у парадигмі творчості Ліни Костенко : вербалізація концептів гуманізму» виокремлено концепти, які вербалізують відношення системи «людина-її внутрішній простір і час», «людина-світ», «людина-природа».

Екзистенційний концепт «життя» класифіковано за двома параметрами: за провідною семою та за відображенням вербалізованими варіантами концепту різних періодів життя. *Сему динамічності* мають такі вербалізатори: «*те, що переждалось*», «*те, що відбулось*», «*проминання тіней*», «*оббирання реп'яхів*», «*існування*», «*життя – це рух*», «*божжевільне rallі*», «*розминання*», «*долання*», «*мінання*». На динамічність вербалізаторів указує значна кількість віддієслівних іменників. *Часова сема* домінує в таких вербалізованих варіантах концепту: «*йти за часом*», «*великий цейтнот*», «*посекундна тарифікація*», «*коротке життя*», «*конвеєр часу*» тощо. *Просторові характеристики* життя об'єктивовано в таких лексичних одиницях: «*ковзаниця*», «*зойк на болотах*», «*лан*», «*поле*», «*шилях*», «*дорога*».

Православно-християнську сему мають вербалізатори концепту: *«спокута грівів», «нести хрест»* тощо.

У межах лінгвокультурного поля *«душа»* лінгвокультурні концепти за типом лінгвокультурної семантики поділяємо на такі групи: *концепти, які актуалізують інформацію про душу як внутрішній простір* (*«душа прозріє всесвітом очей», «одинадцять небес у душі»*); *концепти, які відображають окремішність душі Митця* (*«незглибима душа», «від поля до небес», «горизонт до Вічності»*); *концепти, які актуалізують етичні цінності* (*«білий сніг», «багаття», «плювати в душу», «конфіскація душі»*); *концепти на позначення психічних, фізичних відчуттів людини, її реакцій на світ, інших людей, процеси, відносини* (*«втомилася душа», «фантомні болі душі», «обнишпорювати душу»*); *лінгвокультурні концепти, пов'язані з екзистенційними категоріями буття* (*«врятувати душу», «прикрити душу Божим щитом», «шукати проц»*).

Результати осягнення Ліною Костенко світу представлені трьома тематичними блоками: по-перше, сприйманням людиною Всесвіту як універсуму; по-друге, об'єктивізацією відношень між світом і людиною; по-третє, усвідомленням людиною себе як частини світу. Цей тематичний блок у творах Ліни Костенко вербалізовано такими лексико-семантичними одиницями: *«Всесвіт», «Космос», «нескінченність», «Чумацький Шлях», «голуба дистанція», «гармонія», «космічний контекст», «холодний всесвіт», «акваріум планет», «всесвітній вузол»*. Сприймання Всесвіту позначено незбагненністю, надзвичайною складністю і навіть неможливістю його осягнення, наявністю таємниць, відособленістю від людини.

Значно ближчим постає світ, коли йдеться про відношення *«людина-світ»*, у якому світ стає освоєним, зрозумілим, близьким. Свідченням цьому є характер лінгвокультурних засобів вербалізації відповідних концептів: *«малесенька Земля», «у Космосі мачина», «білий світ», «земля обітована», «світ давить, обступає», «блакитна зірка»* тощо.

Усвідомлення людиною себе як частини універсуму вербалізовано в таких концептуальних характеристиках: *«крихта у світі», «розгублене дитя», «hoto sapiens», «анти-я», «землянин», «грудочка тепла», «стереоскопічний, багатомірний»*.

Вербалізація концептуальних відношень *«людина-природа»* в творчості Ліни Костенко представлена концептами трьох типів: *концепти, які відображають гармонію у відношеннях «людина-природа»* (*«первозданність», «люблю ліси», «мовчанням говорю», «поговорити з лісом», «ліс живий»*); *концептуальні вербалізатори, які відображають згубний вплив людини на природу* (*«озонова дірка», «дерева тремтять від жаху», «загроза зникання», «вдарити землю в сонячне сплетіння»*); *концепт «Чорнобиль»*, який реалізовано в таких лексико-семантичних полях: *атомний Вій* (*«Атомний Вій опустив бетонні повіки»*), *Звізда-Полин* (*«Чому Звізда-Полин упала в наші ріки?!»*), *Чорнобиль* (*«Летить лелека над*

Чорнобилем / нікому діток не несе»), **Зона** (Чорнобильська зона) («У Зоні віє вітер небуття»), **Дзвін Чорнобиля** («А потім – дзвін Чорнобиля... Який він буде – наш наступний дзвін?»).

Вивчення мовних знаків – лінгвокультурних концептів у творчості Ліни Костенко дало можливість розкрити механізми лінгвокультурного аналізу художнього тексту письменниці, особливо на лексико-семантичному, синтаксичному і текстовому рівнях, які репрезентують особливості авторського мислення, світосприйняття, психічного складу, поведінки, звичаїв, традицій і вірувань, системи цінностей українського соціуму та пріоритетів, характерних для його носіїв.

Мова творів Ліни Костенко характеризується музичністю слова, якої досягнуто використанням просодичних засобів асонансу, алітерації, полісиндетону, хоча фонетичний мовний рівень не є центральним у характеристиці мовотворчості Ліни Костенко. До виразових засобів належить також лексичний і синтаксичний повтор («Я Вас люблю, о як я Вас люблю!»; «Стини мене стини і схамени!»; «А я тебе, а я тебе, а я тебе люблю!»), обірваність фрази з імпліцитними компонентами у фразі («...отак от – «здрастуй», а отак – «процитай»; «Ала я... Але я... Але ні! / Хай цей біль доболить у мені»), виділення фразовим наголосом синтаксем, інтонаційне варіювання риторичних речень («Жах привселюдності!..»; «І хто кому Іскаріоти?») тощо.

Специфічні ознаки словесних експериментів Ліни Костенко в авторських неологізмах спостерігаються на словотвірному рівні, проте й він не є продуктивним із погляду лінгвокультурної характеристики парадигми творчості письменниці. Особливості авторських дериватів виразно виступають у двох блоках – словотвірному і лексико-семантичному: у розмаїтті префіксів як інтенсифікаторів експресивності при одночасній частковій нейтралізації значення, вираженого твірною основою (*розперетричі, безнемірний, праворота, праdereво, прапес, прамісто, пралють, прапам'ять, пралюттий, праперший*) (вираження різних часових і якісних характеристик); (*безнебий, бездомний, бездушний, безшабельний, бездеревний* (нашарування сем обмеженості); *непоет, несприяння, нетямущий* (семантика відсутності певної якості) тощо; в індивідуально-авторських юкстапозитах (*кінь-мислитель, мислитель-чорногуз*), композитах (*дурнолобець, благофортуний, домодержавець, етрускоїдний*) та інших дериваційних засобах.

Одним із складників як загальномовної, так і індивідуально-авторської виразності є новотвори-номінативи на позначення: осіб за фізичними ознаками (*дужень, лежень*), за характерологічними ознаками (*лицар-недотена*), за професійною діяльністю (*велетень-художник*), а також явищ тваринного і рослинного світу (*прапес, яблуко-гібрид*), космічних об'єктів (*місяць-дармовис, зоря-полин*), просторових понять і часових відрізків (*антисвіт, сонцеповорот, вечір-мулат*), психофізіологічних станів, почуттів

(покинутість, божемилля), фізичного стану навколишнього середовища (пустовщина, дїбровість) тощо. Своєрідність ідіостилю Ліни Костенко полягає і в дериватах—власних назвах осіб: «...Він мав ім'я нечуване у світі: / По-Лицю-Дош, По-Лицю-Дош, / По-Лицю-Дош!». У власних назвах Ліни Костенко має місце значна акумуляція культурологічного змісту: *Ассоль, Атлантида, Афродита, Байда, Богуславка, Вернигора, Вишгород, Візантія, Геродот, Гесїод, Голгофа, Гомер, Дебюссї, Джококонда, Кассандра, Княжа Гора, Мадонна, Паганїні, Почайна, Рабле, Страдіварї, Сувід, Троя, Труханів острів, Фауст, Федькович, Чумацький Шлях, Яготин* тощо. Експресивно-естетичними якостями надїлені й оказїональні дієслова та дієприкметникові (полїтикувати, зглузована, розземїшені (шляхи), неодокований); прикметникові (важенна, татарїший) і прислївникові (всьогїше, птїчно) форми.

Ідіолект Ліни Костенко насичений мовними засобами, які постають як результат індивїдуально-авторського осягнення світу, засвідчують майстерне володіння мовним інструментарїєм і стилїстичними засобами. Серед синонімів письменниці надає перевагу абсолютним та однокореновим (деїнде, де-не-де; гіпотеза, версія; слава, честь; домисли, вимисли); меншою мірою використано ті, що рїзняються конотативним значенням (смуток, печаль; чутки, вісті), а також семантичні, семантико-стилістичні (ходив, цокав, кульгав), контекстуальні (вигнанці, бездомні); вживані також евфемізми (помирати – життя мене скасує, життя за мною браму зачина, вже смерть поклала руку на плече); перифраз (зоря – панї порцелянова). Творам Ліни Костенко притаманне використання паронїмічного багатства: вокалічна паронїмія («Роби що хоч, рїдай, або радїй»); метатезна («Дуже дивний пейзаж: косяками їдуть таланти / Сьоме небо своє пригинає собі суєта. / При майстрах якось легше. Вони – як Атланти»); епентетична («Душі людської туго і тайго»); консонантна («Він цей вокал підносив, як бокал»); аугментативна («Я забуваю сумніви і сум»). Усі групи паронїмів у контекстах виконують стилїстичні функції змалювання певного образу, посилення метафоричності висловлювання, надання іронїчного забарвлення змісту висловлювання, а також як прийом мовної гри («Тягар дрібниць і мудрощі дурниць»).

Результатом глибинної оцінки світобуття українців, історії народу і побутових картин є також вдаль використання фразеологізмів у творах Ліни Костенко: («Нерівня душ – це гірше, ніж майна; Спїває кожен, хто як може / І так спїває, як йому дано»). У контексті виокремлюємо ще один аспект творчості письменниці: використання сюжетних лїній або окремих персонажів з інших творів (ремінісценції): («По сей день Посейдон посїдає свій трон»; «На Олімпї знають: три мойри...визначають все людське життя»).

Теми і мотиви творчості Ліни Костенко, виражені означуванням словом у метафоричних моделях, осмислюються несподїваними гранями («купання

в річці Геракліта» (темпоральна), «Епоха зашморгнулась, як Дункан» (з конкретною культурно-історичною інформацією); «Із року в рік дожити до неділі» (циклічно-часова); «Життя йшло, минуло той перон» (просторова); «Моя пам'ять плаче над снігами» (персоніфікація); «Посмішки, цвітіння людських облич» (генітивна конструкція), «Цей білий світ – березова кора» (розкрита). Різновидом метафори є й метафоричний епітет («Блакитні вії хата підніма»; «Стоять садів квітучі повені») тощо.

ВИСНОВКИ

Лінгвокультурологія як синтезувальна та систематизувальна галузь знань філологічної науки, яка з'ясовує механізми взаємодії мовних та культурних чинників у соціокультурному середовищі, визначає культурно вагомі знаки мови, що відображають специфіку світорозуміння мовної спільноти, та описує їхню культурологічну семантику у формах національної мови. Теоретичні засади її становлення започатковані в працях лінгвофілософів та етнолінгвістів.

Ключовим поняттям лінгвокультурології є лінгвокультурний концепт, який є інформативною одиницею ментальної свідомості, генерує загальнокультурну та національно-культурну інформацію і відображає концептуальні та перцептивні знання про культурні феномени та явища носіїв мови.

Лінгвокультурні концепти виявляють тісні взаємозв'язки з іншими ментальними утвореннями, які є одиницями лінгвістичного простору свідомості носіїв мови, вербальними репрезентаціями образів культурної свідомості; одиницями мовної системи, що підлягають семантичному та лінгвокультурному аналізу. Лінгвокультурні тексти зберігають і транлюють через лінгвокультурні одиниці різні типи культурологічної інформації (загальнонародську, національну та індивідуальну культуру мовної особистості автора). Знаковими з цього погляду є художні та публіцистичні твори Ліни Костенко. Мова її творів характеризується багатством лексичних та фразеологічних одиниць як виразників лінгвокультурних концептів, класифікація яких пов'язана із соціокультурним та суб'єктивно-екзистенційними контекстами їхньої об'єктивації.

Особливості світобачення Ліни Костенко як митця слова, як мовної особистості сформувався під впливом суспільно-історичних, національно-патріотичних, культурних та естетичних чинників. Оцінюючи творчість Ліни Костенко з погляду її ролі як митця слова в житті української спільноти, доречно наголосити, що парадигма її творчості формується у контексті радянської доби і доби незалежності України.

Одне з ключових місць у мові творів Ліни Костенко посідають соціокультурні концепти, оскільки вони відображають відношення «людина-суспільство» та становище людини в суспільстві. Мовні знаки, які

вербалізують культурний зміст соціальних концептів у контексті, класифіковано як соціальні лінгвокультурні концепти. До них належать лексичні та фразеологічні одиниці лінгвокультурних полів «нація», «народ», «культура», «мова», «слово», «влада», «політика». Лінгвокультурні концепти у вертикальному та горизонтальному контекстах творчості Ліни Костенко національно осмислені в художньому мовленні письменниці як носія української ментальності та культури. Характерною особливістю мовотворчості Ліни Костенко є метафора, що відображає художнє осмислення категоризації світу, його індивідуально-авторське пізнання.

Індивідуальна метафорична картина світу Ліни Костенко репрезентує її як творчу особистість, наділену особливим сприйняттям реальної дійсності, та відображення її в поетичних і прозових творах як носія етнокультурних цінностей свого народу, палкого патріота і борця за його споконвічні ідеали. Неперевершена візерцева образність її поетичної мови, особливо метафоричне оцінне моделювання світу України (політики, влади та інших констант), як і аксіологічних характеристик українців, детерміновано концептуально на основі єдностей: світ-людина, слово-душа, людина-мислення-мова і протиставлень: природа-антиприрода.

Філософські інтенції письменниці засвідчені в екзистенційних концептах «життя», «душа», «світ», «всесвіт», «природа». Вербалізація концептуальних відношень «людина-світ» у художніх та публіцистичних творах Ліни Костенко представлена тематичними блоками, які відображають сприймання нею Всесвіту як універсуму, об'єктивізацію відношень між світом і людиною, усвідомлення себе як частини світу.

Провідними семами у вербалізації художницею слова концепту «життя» є семи простору, часу і руху.

Лінгвокультурний концепт «душа» за типом семантичних характеристик осягнуто як внутрішній простір; як концепт, що відображає окремішність душі Митця; концепт, який актуалізує етичні цінності; концепт на позначення психічних, фізичних відчуттів людини, її реакцій на світ та інших людей, відносин між ними та лінгвокультурний концепт, пов'язаний з екзистенційними категоріями буття.

Система «людина-природа» у творчості Ліни Костенко вербалізована у концептах, які відображають гармонію у цих відношеннях, але увиразнюють наслідки згубного впливу людини на природу.

Лінгвокультурні концепти є невід'ємним складником мови творів української письменниці, публіциста, майстра слова Ліни Костенко. Вони відображають осягнення нею світу з двох проєкцій – як громадянина і справжнього патріота та видатного митця художнього слова.

На основі аналітико-синтетичного осмислення інформації розрізнено два поняття – «ідіостиль» та «ідіолект». Перший стосується концептуального виявлення світогляду Ліни Костенко, а другий – реалізації мови в індивідуальному мовленні письменниці через конструювання її власної

логіки на основі особистісних художніх прийомів. Якщо мовностилістичні особливості художньої мови стосуються авторського ідіолекту, то концептуалізацію письменницею дійсності відображено в її ідіостилі.

Поетична мова Ліни Костенко становить творчу авторську індивідуальність, є константою її поетичного стилю. Лінгвостилістичний аналіз виявив особливі механізми організації текстів творів письменниці у тісному зв'язку зі стилістичними функціями.

Мова творів Ліни Костенко характеризується музичністю слова, якої досягнуто використанням словесних і фразових повторів та розмаїттям просодичних засобів: асонансу, алітерації, розміреного ритму, фразового наголошення на індивідуально-авторських домінантах, хоча просодичні засоби не є показовими у мовотворчості Ліни Костенко.

Ідіолект Ліни Костенко насичений стилістичними засобами, які постають як результат індивідуально-авторського осягнення світу, засвідчують прекрасне володіння мовним інструментарієм і лексичним фондом мови. Серед синонімів письменниця надає перевагу абсолютним та однокореневим, меншою мірою використано стилістичні контекстуальні. Глибинні оцінки світобуття українців, історії народу і конкретно-побутові картини життя відображає фразеологія творів Ліни Костенко.

Здатність письменниці уніфікувати як об'єктивний світ із його властивостями та характеристиками, так і світ мови, характеризує феноменальну індивідуально-авторську манеру її письма. Унікальними рисами ідіостилю Ліни Костенко є сукупність глибинних текстопороджувальних домінант і смислових констант, які засобами інтерсуб'єктивності фіксують інтегральні смислові, культурні характеристики авторського світогляду, визначаючи пізнавальні межі, в яких стає можливим досвід сприйняття будь-якої речі у світі. Ідіостиль Ліни Костенко характеризується поєднанням нейтральної і стилістично маркованої лексики, індивідуально-авторським слововживанням, майстерним володінням художньо-образною палітрою мови. Однією зі специфічних рис мовотворчості митця є її філософічність. Мова публіцистичних творів Ліни Костенко актуалізує акціональні, соціально-історичні образи та поняття, універсальні для всього історіософського континууму. Аксиологічні та соціально-історичні універсальні формують асоціативно-образне поле – систему словесно-образних національних знаків, за допомогою яких моделюється картина світу як макрообраз, що є аналогом реальності філософського світовідчуття.

Мовна картина світу як форма об'єктивації світу у свідомості людини і відображення сукупності знань та уявлень про світ є інтегративним номеном мовної та концептуальної картин світу, тому в мовленні, у текстах різних стилів і жанрів мовець завжди відображає у мовних засобах когнітивно-інформативні константи відповідно до інтенцій мовця і мети спілкування.

Домінантними у публіцистичних творах Ліни Костенко є концепти «культура» (гуманітарна аура нації) – фундаментальний концепт художнього освоєння дійсності; «мова» і «слово» – смысловтворчий чинник, що виконує самоохоронну функцію народу, чинна форма збереження українства у процесі національного самоусвідомлення на ґрунті культурної ідентичності; концепт «людина», котрий акумулював індивідуальне світобачення письменниці, вписавши його в мисленнєвий універсум, оптимізувавши цим буття особистості в реальному світі; концепти «суспільство», «політика», «влада», що постають як вербалізована рефлексія Ліни Костенко в історіософському просторі, відображаючи гносеологічну енциклопедичність з онтологічною глибиною світоосягнення; «Митець», «мораль» і «творча праця», які розкривають філософсько-естетичний потенціал творчості художника слова.

У перспективі подальших пошуків лишається: 1) дослідження та комплексний аналіз лінгвокультурних концептів української мовної картини світу; 2) укладання словника лінгвокультурних концептів українських письменників.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ ВИКЛАДЕНО В ПУБЛІКАЦІЯХ

Статті у фахових виданнях:

1. Заремська І.М. Поетика філософської лірики Ліни Костенко: художнє відображення концепту «Час» / І.М. Заремська // Теоретична і дидактична філологія: Збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький: СКД, 2010. – С. 154-161.
2. Заремська І.М. Мовна картина світу як об'єкт лінгвістичних досліджень / І.М. Заремська // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови: Збірник наукових праць / Відп. ред. М.Я. Плющ. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – Випуск 7. – С. 396-401.
3. Заремська І.М. Лінгвокультурний концепт як елемент культури (на матеріалі вербалізації лінгвокультурного концепту ЧАС у поетичній спадщині Ліни Костенко) / І.М. Заремська // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов: Збірник наукових праць / Відп. ред. В.І. Гончаров, С.В. Шевчук; відп. за випуск І.В. Клименко – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – Випуск 7.– С. 38-46.
4. Заремська І.М. Вербалізація концепту «Мова» в публіцистичних творах Ліни Костенко / І.М. Заремська // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні

науки (мовознавство). – Випуск 4: Збірник наукових праць / Відп. ред. О.І. Леута, С.В. Шевчук. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. – С. 103-109.

5. Заремська І.М. Проблема розуміння картини світу в сучасній лінгвокультурній парадигмі знання / І.М. Заремська // Наукові записки. – Випуск 104 (2). – Серія : Філологічні науки (мовознавство): У 2 ч. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. – С. 216-219.

6. Заремська І.М. Вербалізація лінгвокультурного концепту «УКРАЇНА» в системі відношень «Людина і суспільство» (На матеріалі роману Ліни Костенко «Записки українського самашедшого») / І.М. Заремська // Наукові записки. – Випуск 116. – Серія : Філологічні науки (мовознавство): У 2 ч. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. – С. 575-579.

7. Заремська І.М. Вербалізація лінгвокультурного концепту «нація» в художній картині творів Ліни Костенко / І.М. Заремська // Наукові записки Ніжинського державного педагогічного університету імені Миколи Гоголя. – Серія: Філологічні науки. – Кн.4. – Ніжин, 2013. – С. 206-209.

Статті у закордонних виданнях:

1. Заремська І.М. Проблема відповідальності митця у творчості Ліни Костенко / І.М. Заремська // Збірник наукових праць. «Наука сьогодні: теорія, методологія, практика». – Варшава: Вид-во «Diamond trading tour». – Част. 5, 2014. – С. 75-79.

2. Заремська І.М. Особливості антиномізму в інтимній ліриці Ліни Костенко / І.М. Заремська // «Zbiór raportów naukowych. Literatura i kulturoznawstwo. Projekty naukowe». – Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2015. – С. 29-32.

Публікації в інших виданнях:

1. Заремська І.М. Проблема зв'язку мови і культури в сучасній лінгвокультурологічній парадигмі / І.М. Заремська // Глухівські наукові читання – 2011:[матеріали Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених та студентів / редкол. О.І. Курок та ін.]. – Глухів : РВВ ГНПУ ім. О. Довженка, 2011.– С. 217-221.

2. Заремська І.М. Інтерпретація лінгвокультурних концептів у художній творчості українських поетів (вербалізація лінгвокультурного концепту ЧАС у творчості Ліни Костенко) / І.М. Заремська // Мова і культура. (Науковий журнал). – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. – Вип. 14. – Т. 7 (153). – С. 81-86.

3. Заремська І.М. Лінгвокультурний концепт «ДУША» в художньому світі слова Ліни Костенко / І.М. Заремська // Мова та література у полікультурному просторі : [матеріали Міжнародної науково-практичної

конференції]. – Львів : ГО «Наукова філологічна організація «ЛОГОС», 2013. – С. 73-76.

4. **Заремська І.М.** Особливості експлікації лінгвокультурного концепту «політика» в творчому доробку Ліни Костенко / І.М. Заремська // Філологічні науки в умовах сучасних трансформаційних процесів [матеріали Міжнародної науково-практичної конференції] – Одеса : Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», 2013. – С. 5-10.

5. **Заремская И.М.** Место языковой картины мира в системе «язык-человек-культура» / И.М. Заремская // Актуальные вопросы науки. – М. : Спутник +, 2013. – С. 96-99.

6. **Заремська І.М.** Концептуальні засади дослідження культури в мові і мови в культурі / І.М. Заремська // Культура у фокусі наукових парадигм: концептуальні рефлексії та виклики сьогодення [Текст] : [матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та молодих науковців]. – Донецьк : ДонНУ, 2014. – Вип. 1. – С. 205-208.

7. **Заремська І.М.** Проблема визначення місця та статусу концепту в сучасній лінгвокультурології / І.М. Заремська // Матеріали XI Міжнародної наукової конференції. – Київ : ТОВ «ТК Меганом», 2014. – С. 147-153.

8. **Заремська І.М.** Національно-мовна картина світу: мікро- та макросвіт мови / І.М. Заремська // Глухівські наукові читання-2014. Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук : [збірник наукових праць IV Міжнародної інтернет-конференції молодих учених і студентів]. – Глухів : РВВ Глухівського НПУ ім. О. Довженка, 2014. – С. 264-269.

9. **Заремська І.М.** Буття національної культури в творчості «шістдесятників» / І.М. Заремська // Науковий журнал «Молодий вчений». – № 2 (17). – ТОВ Видавничий дім «Гельветика». – Херсон, 2015. – Частина 1. – С. 199-201.

10. **Заремська І.М.** Інтерпретація «національного міфу» у творчості Ліни Костенко / І.М. Заремська // Глухівські наукові читання-2015. Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук [Матеріали V Міжнародної інтернет-конференції молодих учених і студентів] – Глухів : РВВ Глухівського НПУ ім. О. Довженка, 2016. – С. 157-164.

11. **Заремська І.М.** Курс «Лінгвокультурологія» у процесі фахової підготовки словесника / І.М. Заремська // Актуальні проблеми лінгводидактики. Електронний збірник наукових праць. Випуск 2. – Глухів, 2016.

12. **Zarems'ka I.M.** Language and culture as the main aspects of cultural linguistics / I.M. Zarems'ka // The 21st Century Challenges in Education and Science : [матеріали IV науково-педагогічних читань молодих учених, магістрантів, студентів іноземними мовами / За заг. ред. Ткаченко Н.М.]. – Суми : ФОП Ткачов О.О., 2016. – Вип. 3. – С. 24-26.

АНОТАЦІЯ

Заремська І.М. Лінгвокультурна парадигма творчості Ліни Костенко. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.01 – українська мова. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2017.

У дисертації вперше в українському мовознавстві здійснено аналіз лінгвокультурної парадигми творчості Ліни Костенко. Основою авторського підходу стало комплексне дослідження лінгвокультурної специфіки соціокультурних концептів у поетичних і публіцистичних творах письменниці, що відображають її світоглядні позиції та особливості вербалізації розглянутих концептів у засобах мови.

У дослідженні проаналізовано особливості світобачення Ліни Костенко та його відображення в лінгвокультурному та концептуальному підходах до семантики мовних одиниць у художніх текстах.

Здійснено лінгвокультурний аналіз домінантних концептів у художніх і публіцистичних творах Ліни Костенко, схарактеризовано мовні засоби, які відображають мовну картину світу в авторській інтерпретації.

Ключові слова: антропоцентризм, концепт, лінгвокультура, лінгвокультурний концепт, лінгвокультурологія, лінгвокультурна парадигма, мовна картина світу, соціокультурний концепт, образна домінанта.

АННОТАЦИЯ

Заремская И.М. Лингвокультурная парадигма творчества Лины Костенко. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.01 – украинский язык. Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2017.

В диссертации впервые в украинском языкознании осуществлен анализ лингвокультурной парадигмы творчества Лины Костенко. Основой авторского подхода стало комплексное исследование лингвокультурной специфики социокультурных концептов в поэтических и публицистических произведениях писательницы, в которых отображаются её мировоззренческие позиции и стилистические особенности вербализации рассматриваемых концептов посредством языка.

В исследовании проанализированы особенности мировоззрения Лины Костенко и его отображение в лингвокультурном и концептуальном подходах к использованию единиц разных уровней в художественных текстах.

Осуществлен лингвокультурный анализ доминантных концептов в художественных и публицистических произведениях Лины Костенко, отображающих языковую картину мира в авторской интерпретации,

охарактеризованы лингвостилистические особенности художественного почерка писательницы.

Ключевые слова: антропоцентризм, концепт, лингвокультура, лингвокультурный концепт, лингвокультурология, лингвокультурная парадигма, языковая картина мира, социокультурный концепт, образная доминанта.

SUMMARY

Zarems'ka I.M. Linguacultural paradigm of literary works of Lina Kostenko. – Manuscript.

Thesis for Candidate Degree in Philology: Speciality 10.02.01 – Ukrainian language. National Pedagogical Dragomanov University. – Kyiv, 2017.

The dissertation represents the results of the analysis of linguocultural paradigm of literary works of Lina Kostenko. Linguacultural peculiarities of sociocultural concepts in Lina Kostenko's fiction and publicistic works that reflect her outlook and features of concept verbalization by language means are studied. .

The concept of the linguacultural paradigm as a specific way of reflecting Ukrainian ethnic and national, social, historical, scientific etc. outlook in the literary works of the Lina Kostenko by linguistic and stylistic means is defined in the thesis. The author firstly in the Ukrainian linguistics proves the place and status of linguaculturology in the system of knowledge humanitarian paradigm.

Modern multi-paradigm linguistics emphasizes on anthropocentric tendencies in linguistic phenomena researches. They must be aimed on defining the role of the human's factor in the process of communication, speech and individual author perception representation in the categories of different genres forms of Ukrainian language.

The dissertation research is based on the theory of language world view as a way of existence objectivization in a person consciousness and reflection of knowledge and understanding of reality that are an integrative nomen of language and conceptual world views.

The original definition of linguacultural concept is made in this work. It is the informative unite in a person consciousness that originates general cultural and national-cultural information and reflects conceptual and perceptual knowledge about cultural phenomena and events. They intend a particular set of general background knowledge that, reflecting the intentional native speakers' ability to associate themselves with a particular language community and link culturally marked units of language with cultural «quanta».

Language units that verbalize archetypical notions of Ukrainian ethnos are distinguished and structured in the thesis; the peculiarities of language units that allow to fragment Ukrainian word view are clarified; main linguacultural concepts of the literary works of the Ukrainian poetess are analyzed.

The linguacultural analysis of the dominant concepts in fiction and publicistic works of Lina Kostenko is done, structural elements that reflect the writer's language world view are characterized. Much attention is paid to the literary works of Lina Kostenko considering her role in life of the Ukrainian society.

The key units in each context of Lina Kostenko's literary works were marked and described on the basis of the descriptive method, component analysis, methods of linguacultural fields and linguacultural interpretation.

The author analyzes the features of Lina Kostenko's outlook and peculiarities of its reflection in linguacultural and conceptual approaches to the semantics of language units in fiction and publicistic works of the writer.

Linguacultural analysis of concepts is done on the basis of differentiation of «objective» and «subjective», «national specific» and «common to all mankind» factors in the process of understanding the world by the modern Ukrainian writer.

Metaphor is one of the most important markers of Lina Kostenko writing as it reflects her perception, observation and categorization of the world.

The conceptual writer's understanding of contemporaneity and its further interpretation (objective assessing, characterising of reality, evaluating of social relations, moral standards, etc.) is based on objective ontological parameters. Sociocultural concepts such as «nation», «language», «power» and «politics» are indicative for this level of perception and they form its axiological, meaningful, and semantic core.

Individual perception of the world generates existential linguacultural concepts. Ontological concepts of «life», «soul», «world», «universe» and «nature» that characterize the skillfulness of the writer's literary works are distinguished and analyzed in the thesis.

«Culture» is the dominant and fundamental concept in publicistic works of Lina Kostenko and generally means humanitarian aura of Ukrainian nation, its energy field. «Language» and «word» are sense-making and self-protecting forces of Ukrainians that help us to save the current form of Ukrainian national identity on the basis of cultural identity.

Key words: anthropocentrism, concept, linguaculture, linguacultural concept, linguaculturology, linguacultural paradigm, language world view, sociocultural concept, figurative dominant.

Підп. до друку 22.03.2017.

Формат 60x84/16. Умов. друк. арк. 1,9. Тираж 100 пр. Зам. №3076

Облік.-вид. арк. 1,09. Папір офсетний. Гарнітура Таймс.

Видавництво Глухівського національного педагогічного
університету імені Олександра Довженка.

41400, м. Глухів, Сумська обл., вул. Києво-Московська, 24,
тел/факс (05444) 2-33-06.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи СМв №046 від 16 червня 2014 року

Видруковано у Глухівському національному педагогічному
університеті імені Олександра Довженка.

41400, м. Глухів, Сумська обл., вул. Києво-Московська, 24,
тел/факс (05444) 2-33-06.

НБ НПУ
імені М.П. Драгоманова

100317375

